

Klassieke Olympiaden 2022-2023

Pensum Grieks

Ronde 2

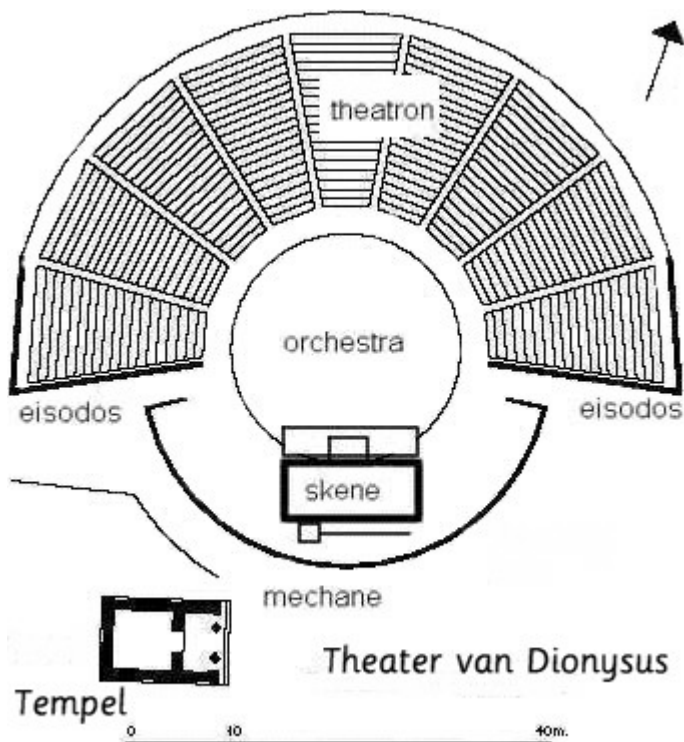
Inleiding

In de vijfde eeuw v. Chr. werden er in Athene niet alleen wedstrijden georganiseerd waarbij tragediedichters streden om de eerste, tweede en derde prijs, maar ook vergelijkbare wedstrijden voor komediedichters. Deze komediewedstrijden vonden plaats tijdens de *Lenaia* (januari) en de *Grote Dionysia* (eind maart / begin april). Beide feesten waren gewijd aan de god Dionysus, die nauw geassocieerd werd met toneel.

Uit een aantal inzendingen werden drie komedies geselecteerd die daadwerkelijk mochten worden opgevoerd. Net als de tragedie werd de komedie opgevoerd met drie acteurs, die ook dubbelrollen konden vervullen, en een koor. Alle rollen werden door mannen gespeeld, ook rollen waarin vrouwelijke personages op het toneel werden gebracht. Na de opvoering van de drie komedies besliste een jury over de toekenning van de prijzen. Natuurlijk liet de jury hierbij de reacties van het publiek ook een rol spelen.

In het klassieke Griekenland had een theater een iets meer dan halfronde toeschouwersruimte. De drie acteurs (soms aangevuld door niet-sprekende personages) speelden op het προσκήνιον ("podium"), dat in de vijfde eeuw v. Chr. niet of nauwelijks verhoogd was. Het koor zong en danste in de ὀρχήστρα ("dansruimte"), de ruimte tussen de toeschouwersruimte en het προσκήνιον. Achter het προσκήνιον bevond zich de σκηνή ("tent"), oorspronkelijk een doek waarachter de acteurs zich konden verkleden wanneer ze van rol wisselden. Er waren nog geen stenen achterwanden, zoals we die in theaters van later datum zien.

Bron: Stilus.nl

In de tragedie en komedie wisselen gesproken en gezongen passages elkaar af. Personages spreken het grootste deel van hun teksten en gaan soms over tot zang; bij het koor is het precies andersom. Gezongen passages werden begeleid op een aulos (een soort hobo). Bij toneelteksten worden allerlei verschillende metra gebruikt, die niet bekend worden verondersteld bij de Klassieke Olympiaden. De gesproken passages zijn vaak echte dialogen, waarin sprekers om beurten slechts een of enkele regels spreken. Het gebeurt ook regelmatig, vooral in passages waarin de personages behoorlijk verhit zijn, dat de sprekers elkaar binnen een vers onderbreken.

Aristophanes is de enige komediedichter uit het klassieke Athene van wie we complete stukken over hebben, elf in getal. De meeste van deze stukken zijn geschreven en opgevoerd tijdens de Peloponnesische Oorlog (431-404 v. Chr.), waarin Athene met zijn bondgenoten streed tegen Sparta en zijn bondgenoten, en daarbij uiteindelijk verpletterend verslagen werd. In Aristophanes' komedies staan dikwijls verwijzingen naar deze oorlog en sommige stukken hebben de oorlog zelfs als belangrijkste onderwerp. Een voorbeeld hiervan is de *Lysistrata*, waarin de hoofdpersoon, naar wie het stuk genoemd is, de vrouwen in Athene en Sparta oproept tot een seksstaking om hun mannen te dwingen een einde te maken aan de oorlog.

De actualiteit in het algemeen speelt een belangrijke rol in de komedie en in dat opzicht lijkt de komedie op ons moderne cabaret. De Griekse komedie zit vol met toespelingen op eigentijdse gebeurtenissen en personen. Soms kunnen we achterhalen waar het in zulke gevallen om gaat, maar het komt vaak voor dat we geen idee hebben van de identiteit of rol van een bepaalde persoon. In dat geval weten we dat er iets komisch aan de hand is maar kunnen we daar niet de vinger op leggen.

Omdat komedies in competitieverband werden opgevoerd, moest een dichter er alles aan doen om een zo groot mogelijk deel van het publiek op zijn hand te krijgen. De dichter hield hierbij rekening met verschillende doelgroepen binnen zijn publiek. Voor de minder ontwikkelde toeschouwers maakte de dichter vaak bijzonder grove seksueel getinte grappen en grappen van het zogeheten poep-en-piesgenre; de meer ontwikkelde toeschouwer werd bediend met verwijzingen naar en toespelingen op serieuze literatuur, in het bijzonder de tragedie.

In de komedie *De Wolken* drijft Aristophanes de spot met filosofen. Socrates is zijn voornaamste mikpunt. Aristophanes doet er niet zijn best voor om een historisch betrouwbaar beeld van Socrates neer te zetten. Aan de figuur Socrates worden eigenschappen van allerlei filosofen toegekend, waarvan sommige zeker geen betrekking hebben op de historische Socrates. Zo beschrijft Aristophanes dat Socrates zich intensief bezighoudt met natuurfilosofie, terwijl we uit het werk van Plato weten dat Socrates daar in zijn jeugd wel belangstelling voor had, maar er al vrij snel vanaf gestapt was. Aan Socrates worden door Aristophanes ook denkbeelden toegeschreven die in werkelijkheid typerend zijn voor de sofisten, zoals het relativiseren van ethische normen, de kunst om door middel van drogredeneringen tegenstanders af te troeven en vaardigheid in de welsprekendheid.

We moeten hierbij bedenken dat het er Aristophanes niet om te doen was een hoofdstuk in de geschiedenis van de filosofie te schrijven maar zijn publiek aan het lachen te maken. Immers, zoals hierboven al is vermeld, vonden komedie-opvoeringen plaats in een competitie, en het belangrijkste doel van de komedieschrijvers was het behalen van de eerste prijs in deze competitie.

In 399 v. Chr. is Socrates in een proces ter dood veroordeeld, op grond van twee beschuldigingen. In de eerste plaats zou hij de goden van de stad niet erkennen maar nieuwe goden introduceren; in de tweede plaats zou hij de jeugd bederven. Het is opmerkelijk dat deze beide zaken uitvoerig aan de orde komen in de *Wolken*, een stuk dat ruim twintig jaar voor het proces tegen Socrates werd opgevoerd.

De plot van het stuk is als volgt. Strepsiades, een eenvoudige man die met een aan luxe gewende vrouw getrouwd is, ligt 's nachts te woelen, gekweld door de zorgen over zijn schulden. Die schulden zijn het gevolg van de onverantwoorde uitgaven van zijn vrouw en van zijn zoon Pheidippides, die het houden van paarden als hobby heeft en daar veel te veel aan uitgeeft. Om zijn schuldeisers van zich af te schudden, vraagt Strepsiades zijn zoon om in de leer te gaan bij Socrates, in diens "denkfabriek" (φροντιστήριον). Daar moet Pheidippides dan leren hoe hij de Zwakke Positie kan laten winnen van de Sterke Positie. Deze begrippen worden vaak genoemd in verband met de sofisten. Het is de kunst om een zwakke uitgangspositie door slim redeneren en overtuigend argumenteren om te zetten in een sterke positie: τὸν ἥττω λόγον κρείττω ποιεῖν. De Sterke Positie stelt dat je altijd rechtvaardig moet zijn en de goden moet eren. De Zwakke Positie stelt daarentegen dat rechtvaardigheid een verzinsel is en dat je alleen maar aan je eigenbelang moet denken.

Pheidippides weigert op het verzoek van zijn vader in te gaan, omdat hij niet net zo'n duffe bleekscheet wil worden als Socrates en zijn medefilosofen. Daarom besluit

Strepsiades zich zelf maar als leerling aan te melden. In de denkfabriek krijgt Strepsiades van een leerling van Socrates allerlei merkwaardige dingen te horen, zoals de oorzaak van het zoemen van muggen. Na een tijdje ziet hij Socrates zelf: die hangt in een aan het plafond bevestigd mandje, om “de dingen van de hemel” te bestuderen. Strepsiades zegt dat hij zich in Socrates’ denkfabriek wil inschrijven om te leren hoe hij zijn schuldeisers in een proces kan verslaan en aldus zijn schulden niet hoeft te betalen. Dan verschijnen de Wolken, die door Socrates worden gepresenteerd als de beschermheiligen van de denkfabriek. Socrates wijdt Strepsiades in in de mysteriecultus van deze nieuwe godinnen.

Socrates probeert Strepsiades van alles bij te brengen, maar al zijn pogingen lopen op niets uit. Strepsiades is gewoonweg te dom om Socrates’ onderwijs met succes te volgen. Op een gegeven moment wordt Socrates het zat en stuurt hij Strepsiades weg van zijn school. De wolken adviseren Strepsiades dan om zijn zoon bij Socrates in de leer te laten gaan. Terwijl Pheidippides in eerste instantie geweigerd had leerling van Socrates te worden, zet Strepsiades hem nu zo onder de druk dat hij wel moet gehoorzamen. Pheidippides woont in de denkfabriek een discussie bij tussen de Sterke Positie en de Zwakke Positie. De Zwakke Positie verslaat de Sterke Positie, die teleurgesteld afdruipt. Pheidippides gaat dan in de leer bij Socrates en blijkt een uitstekende leerling.

Als Pheidippides zijn cursus heeft voltooid, komt zijn vader hem ophalen, vlak voordat de schuldeisers zich bij hem melden. Dankzij Pheidippides’ nieuw verworven redeneertrucs weet hij ze allemaal af te poeieren. Maar de pret is snel voorbij: Pheidippides en Strepsiades krijgen ruzie over het feest dat ze gaan vieren en de zoon geeft zijn vader een pak slaag. Dankzij de bij Socrates geleerde redeneertrucs kan hij zijn vader haarfijn uitleggen dat een zoon zijn vader mag slaan. Als hij dreigt ook zijn moeder een pak slaag te geven, wordt Strepsiades razend. Hij rent naar de denkfabriek en steekt die in brand.

In de hieronder staande passage wordt beschreven hoe de Wolken op verzoek van Socrates verschijnen. De hele passage is een parodie op het verschijnsel van de mysteriecultus, waarbij de *hiërofant* (de priester die de leiding heeft bij de mysteriën) de betrokken god of godin smeekt zich aan de ingewijden te vertonen. Deze verschijning heet *epifanie*. Direct voorafgaand aan deze passage hebben de Wolken een lied gezongen waarin ze elkaar aansporen naar de stad Athene te gaan. Tijdens de verzen 314-322 zijn de Wolken nog niet zichtbaar. Wat betreft de opvoeringspraktijk moeten we ons voorstellen dat het koor de orchestra binnenloopt terwijl ze dit lied zingen.

Deze inleiding is bedoeld om enige achtergrond te schetsen bij de lectuur. Het is niet zo dat alles uit deze inleiding in de wedstrijd zal worden bevraagd, maar de organisatie is van mening dat zinvol lezen van het pensum enig inzicht in de cultuurhistorische achtergrond veronderstelt.

Enkele taalkundige bijzonderheden bij Aristophanes

1. De datus meervoud van de eerste en tweede declinatie heeft vaak de uitgang -αισι(ν) of -οισι(ν).
2. De zogeheten *deictische iota* wordt veel gebruikt. Deze iota komt als suffix achter een aanwijzend voornaamwoord of bijwoord, bijvoorbeeld τουτουί, ἐνθαδί. De deictische iota geeft extra nadruk aan het woord waar het als suffix aan verbonden is: *díé*, *dáár*.
3. Vaak komt elisie voor, bijvoorbeeld εἶς' (εἰσί r. 314), ἦκιστ' (ἦκιστα r. 316), ταῦτ' ἄρ' ἀκούσασ' (ταῦτα ἄρα ἀκούσασα r. 319); dat wordt in de aantekeningen verder niet aangegeven.
4. Ook vindt men geregeld crasis, bijvoorbeeld κούχι (καὶ οὐχὶ r. 344), κᾶτ' (καὶ εἶτα r. 348)
5. Wanneer er sprake is van levendige dialoog, haakt de ene spreker vaak snel in op wat de ander zegt, iets wat ook in hedendaags Nederlands heel gewoon is. Dan moet je dus elementen uit het voorafgaande aanvullen. Dat wordt in de aantekeningen soms aangegeven, maar vaak is uit de context duidelijk wat de bedoeling is. In antwoorden op vragen is dat heel normaal. Op vragen van het type: "Zie je dat?" wordt een sterke bevestiging "Ja zeker!!" vaak verwoord met ἔγωγε (eigenlijk dus: "ik (zie dat)"); bijv. in r. 328.
6. De tweede persoon enkelvoud indicativus medium praesens eindigt op -ει. Zie bijvoorbeeld φαίνει (r. 403).

Tekst

N.B.

- De sprekers worden aangeduid met afkortingen:
Στ. = Στρεψιάδης
Σω. = Σωκράτης
Χο. = Χορός: het koor van de Wolken
- Wanneer in een vers meer dan één spreker aan het woord is, wordt het vers op verschillende regels afgedrukt. Zo is vers 324 verdeeld over Socrates, Strepsiades (324b) en daarna opnieuw Socrates (324c).

314 **Στ.** Πρὸς τοῦ Διός, ἀντιβολῶ σε, φράσον, τίνες εἶσ', ὦ Σώκρατες, αὐται

315 αἰ φθεγξάμεναι τοῦτο τὸ σεμνόν; μῶν ἠρῶναί τινές εἰσιν;

Σω. Ἦκιστ', ἀλλ' οὐράνιαι Νεφέλαι, μεγάλαι θεαὶ ἀνδράσιν ἀργοῖς,

αἵπερ γνώμην καὶ διάλεξιν καὶ νοῦν ἡμῖν παρέχουσιν

καὶ τερατείαν καὶ περίλεξιν καὶ κροῦσιν καὶ κατάληψιν.

Στ. Ταῦτ' ἄρ' ἀκούσασ' αὐτῶν τὸ φθέγμ' ἢ ψυχὴ μου πεπότηται

320 καὶ λεπτολογεῖν ἤδη ζητεῖ καὶ περὶ καπνοῦ στενολεσχεῖν

καὶ γνωμίδιῳ γνώμην νύξασ' ἐτέρῳ λόγῳ ἀντιλογῆσαι·

ὥστ', εἴ πως ἔστιν, ἰδεῖν αὐτάς ἤδη φανερῶς ἐπιθυμῶ.

Σω. Βλέπε νυν δευρὶ πρὸς τὴν Πάρνηθ'· ἤδη γὰρ ὄρῳ κατιούσας

324 ἠσυχῆ αὐτάς.

324b **Στ.** Φέρε, ποῦ; δεῖξον.

324c **Σω.** Χωροῦσ' αὐται πάνυ πολλαὶ

325 διὰ τῶν κοίλων καὶ τῶν δασέων, αὐται πλάγαι.

325b **Στ.** Τί τὸ χρῆμα;

326 ὡς οὐ καθορῶ.

- 326b **Σω.** Παρὰ τὴν εἴσοδον.
- 326c **Στ.** Ἦδη νυνὶ μόλις οὕτως.
- 327 **Σω.** Νῦν γέ τοι ἤδη καθορᾶς αὐτάς, εἰ μὴ λημᾶς κολοκύνταις.
Στ. Νῆ Δί' ἔγωγ', ὧ πολυτίμητοι· πάντα γὰρ ἤδη κατέχουσιν.
Σω. Ταύτας μέντοι σὺ θεᾶς οὔσας οὐκ ἤδεις οὐδ' ἐνόμιζες;
- 330 **Στ.** Μὰ Δί', ἀλλ' ὀμίχλην καὶ δρόσον αὐτὰς ἠγούμην καὶ καπνὸν εἶναι.
So. Geen wonder, want je weet niet dat zij een groot aantal sofisten voeden, waarzeggers uit Thurii, kundige artsen, langharige luilakken met zegelringen van onyx, toonbuigende componisten van dithyrambische koren, hoogvliegers, lummelende nietsnutten; en dat doen de Wolken omdat die lui hen in hun liederen bezingen.
- 335 **St.** Aha, dus daarom componeerden ze verzen als "het angstaanjagende als een gedraaide armband neerdalen van de vochtige Wolken", "de haarlokken van de honderdkoppige Typho", "loeiendbulderende stormen", en ook "kromgenagelde door de vochtige lucht zwemmende roofvogels", "regenbuien van dauwige wolken"; en als dank daarvoor kregen ze stukken grote barracuda's te eten, en heerlijk vogelvlees van goede kwartels.
- 340 **Σω.** Διὰ μέντοι τάσδ'. Οὐχὶ δικαίως;
- 340b **Στ.** Λέξον δὴ μοι, τί παθοῦσαι,
- 341 εἵπερ νεφέλαι γ' εἰσὶν ἀληθῶς, θνηταῖς εἷξασι γυναιξίν;
- 342 Οὐ γὰρ ἐκεῖναί γ' εἰσὶ τοιαῦται.
Σω. Φέρε, ποῖαι γὰρ τινές εἰσιν;
- 343 **Στ.** Οὐκ οἶδα σαφῶς· εἷξασιν δ' οὔν ἐρίοισιν πεπταμένοισιν,
 κούχι γυναιξίν, μὰ Δί', οὐδ' ὅτιοῦν· αὐταὶ δὲ ῥῖνας ἔχουσιν.
- 345 **Σω.** Ἀπόκριναί νυν ἅττ' ἂν ἔρωμαι.
- 345b **Στ.** Λέγε νυν ταχέως ὅτι βούλει.

- 346 **Σω.** Ἦδη ποτ' ἀναβλέψας εἶδες νεφέλην κενταύρω ὁμοίαν
- 347 ἢ παρδάλει ἢ λύκῳ ἢ ταύρῳ;
- 347b **Στ.** Νῆ Δί' ἔγωγ'. Εἶτα τί τοῦτο;
- 348 **Σω.** Γίνονται πάνθ' ὅτι βούλονται· κᾶτ' ἦν μὲν ἴδωσι κομήτην
ἄγριόν τινα τῶν λασίων τούτων, οἷόνπερ τὸν Ξενοφάντου,
- 350 σκώπτουσαι τὴν μανίαν αὐτοῦ κενταύροις ἤκασαν αὐτάς.
- Στ.** Τί γὰρ ἦν ἄρπαγα τῶν δημοσίων κατίδωσι Σίμωνα, τί δρῶσιν;
- Σω.** Ἀποφαίνουσαι τὴν φύσιν αὐτοῦ λύκοι ἐξαίφνης ἐγένοντο.
- Στ.** Ταῦτ' ἄρα, ταῦτα Κλεώνυμον αὐται τὸν ῥίψασπιν χθὲς ἰδοῦσαι,
ὅτι δειλότατον τοῦτον ἐώρων, ἔλαφοι διὰ τοῦτ' ἐγένοντο.
- 355 **Σω.** Καὶ νῦν γ' ὅτι Κλεισθένη εἶδον, ὄρᾳς, διὰ τοῦτ' ἐγένοντο γυναῖκες.
- Στ.** Χαίρετε τοίνυν, ὧ δέσποιναι· καὶ νῦν, εἶπερ τινὶ κάλλω,
οὐρανομήκη ῥήξατε κάμοι φωνήν, ὧ παμβασίλειαι.
- Χο.** Χαῖρ', ὧ πρεσβῦτα παλαιογενές, θηρατὰ λόγων φιλομούσων.
Σύ τε, λεπτοτάτων λήρων ἱερεῦ, φράζε πρὸς ἡμᾶς ὅ τι χρήζεις·
- 360 οὐ γὰρ ἂν ἄλλῳ γ' ὑπακούσαιμεν τῶν νῦν μετεωροσοφιστῶν
πλὴν ἢ Προδίκῳ, τῷ μὲν σοφίας καὶ γνώμης οὐνεκα, σοὶ δέ,
ὅτι βρενθῦει τ' ἐν ταῖσιν ὁδοῖς καὶ τῷ φθαλμῷ παραβάλλεις
κάνυπόδητος κακὰ πόλλ' ἀνέχει κάφ' ἡμῖν σεμνοπροσωπεῖς.
- Στ.** Ἦ γῆ, τοῦ φθέγματος, ὡς ἱερὸν καὶ σεμνὸν καὶ τερατῶδες.
- 365 **Σω.** Αὐται γὰρ τοὶ μόναι εἰσὶ θεαί, τᾶλλα δὲ πάντ' ἐστὶ φλύαρος.
- Στ.** Ὁ Ζεὺς δ' ὑμῖν, φέρε, πρὸς τῆς γῆς, Οὐλύμπιος οὐ θεός ἐστιν;

- 367 **Σω.** Ποῖος Ζεύς; οὐ μὴ ληρήσεις· οὐδ' ἔστι Ζεύς.
- 367b **Στ.** Τί λέγεις σύ;
- 368 Ἀλλὰ τίς ὕει; Τουτί γὰρ ἔμοιγ' ἀπόφηναι πρῶτον ἀπάντων.
- Σω.** Αὐται δῆπου· μεγάλοις δέ σ' ἐγὼ σημείοις αὐτὸ διδάξω.
- 370 Φέρε, ποῦ γὰρ πόποτ' ἄνευ νεφελῶν ὕοντ' ἤδη τεθέασαι;
Καίτοι χρῆν αἰθρίας ὕειν αὐτόν, ταύτας δ' ἀποδημεῖν.
- Στ.** Νῆ τὸν Ἀπόλλω, τοῦτό γέ τοι τῷ νυνὶ λόγῳ εὖ προσέφυσας·
καίτοι πρότερον τὸν Δί' ἀληθῶς ὄμην διὰ κοσκίνου οὐρεῖν.
Ἄλλ' ὅστις ὁ βροντῶν ἐστι φράσον, τοῦθ' ὃ με ποιεῖ τετραμαίνειν.
- 375 **Σω.** Αὐται βροντῶσι κυλινδόμεναι.
- 375b **Στ.** Τῷ τρόπῳ, ὃ πάντα σὺ τολμῶν;
- 376 **Σω.** Ὅταν ἐμπλησθῶσ' ὕδατος πολλοῦ κἀναγκασθῶσι φέρεσθαι
κατακρινόμεναι πλήρεις ὄμβρου δι' ἀνάγκην, εἶτα βαρεῖαι
εἰς ἀλλήλας ἐμπίπτουσαι ῥήγνυνται καὶ παταγοῦσιν.
- Στ.** Ὁ δ' ἀναγκάζων ἐστὶ τίς αὐτάς—οὐχ ὁ Ζεύς;—ὥστε φέρεσθαι;
- 380 **Σω.** Ἦκιστ', ἀλλ' αἰθέριος δῖνος.
- 380b **Στ.** Δῖνος; Τουτί μ' ἐλελήθει,
- 381 ὁ Ζεὺς οὐκ ὢν, ἀλλ' ἀντ' αὐτοῦ Δῖνος νυνὶ βασιλεύων.
Ἄτὰρ οὐδέν πω περὶ τοῦ πατάγου καὶ τῆς βροντῆς μ' ἐδίδαξας.
- Σω.** Οὐκ ἤκουσάς μου τὰς νεφέλας ὕδατος μεστὰς ὅτι φημί
ἐμπιπτούσας εἰς ἀλλήλας παταγεῖν διὰ τὴν πυκνότητα;
- 385 **Στ.** Φέρε, τουτί τῷ χρῆ πιστεύειν;

- 385b **Σω.** Ἀπὸ σαυτοῦ ἴγώ σε διδάξω.
- 386 Ἦδη ζωμοῦ Παναθηναίους ἐμπλησθεῖς εἶτ' ἐταράχθης
τὴν γαστέρα, καὶ κλόνος ἐξαίφνης αὐτὴν διεκορκορύγησεν;
- Στ.** Νῆ τὸν Ἀπόλλω, καὶ δεινὰ ποιεῖ γ' εὐθύς μοι καὶ τετάρακται,
χῶσπερ βροντὴ τὸ ζωμίδιον παταγεῖ καὶ δεινὰ κέκραγεν·
- 390 ἀτρέμας πρῶτον “παππὰξ παππάξ”, κάπειτ' ἐπάγει “παπαπαππάξ”,
χῶταν χέζω, κομιδῆ βροντᾶ “παπαπαππάξ”, ὥσπερ ἐκεῖναι.
- Σω.** Σκέψαι τοίνυν ἀπὸ γαστριδίου τυννουτοῦ οἷα πέπορδας·
τὸν δ' ἀέρα τόνδ' ὄντ' ἀπέραντον πῶς οὐκ εἰκὸς μέγα βροντᾶν;
- St.** Ik snap het: daarom lijken de woorden βροντή (donder) en πορδή
(scheet) op elkaar. Maar de bliksem, vertel me, waar komt die dan
vandaan, stralend met zijn vuur?
- 395 En hoe maakt die van ons een hoopje as als hij ons treft, en verzengt
hij de overlevenden? Het is toch duidelijk dat Zeus die bliksem gooit
naar mensen die meened plegen.
- So.** Ja ja, jij dwaas, jij die ruikt naar het Kronosfestival, overjarig oudje,
als Zeus de meinedigen treft, waarom heeft hij Simon dan niet in brand
gestoken en Cleonymus en Theorus? Dat zijn toch zeker bij uitstek
meinedigen.
- 400 Maar hij treft wel zijn eigen tempel en Sounion, het uiterste puntje van
Attica, en grote eiken. Waarom doet hij dat dan in vredesnaam? Een
eik pleegt toch geen meened.
- Στ.** Οὐκ οἶδ'· ἀτὰρ εὖ σὺ λέγειν φαίνει. τί γάρ ἐστιν δῆθ' ὁ κεραυνός;
- Σω.** Ὅταν εἰς ταύτας ἄνεμος ξηρὸς μετεωρισθεῖς κατακλησθῆ,
ἐνδοθεν αὐτὰς ὥσπερ κύστιν φυσᾷ, κάπειθ' ὑπ' ἀνάγκης
ρήξας αὐτὰς ἔξω φέρεται σοβαρὸς διὰ τὴν πυκνότητα,
ὑπὸ τοῦ ροίβδου καὶ τῆς ρύμης αὐτὸς ἑαυτὸν κατακαίων.
- Στ.** Νῆ Δί' ἐγὼ γοῦν ἀτεχνῶς ἔπαθον τουτί ποτε Διασίοισιν,

ὀπτῶν γαστέρα τοῖς συγγενέσιν, κᾶτ' οὐκ ἔσχων ἀμελήσας·
410 ἢ δ' ἄρ' ἐφυσᾶτ', εἴτ' ἐξαίφνης διαλακήσασα πρὸς αὐτὸ
τὸ φθαλμῷ μου προσετίλησεν καὶ κατέκαυσεν τὸ πρόσωπον.

Χο. ὦ τῆς μεγάλης ἐπιθυμήσας σοφίας ἄνθρωπε παρ' ἡμῶν,
ὡς εὐδαίμων ἐν Ἀθηναίοις καὶ τοῖς Ἑλλησι γενήσῃ,
εἰ μνήμων εἶ καὶ φροντιστῆς καὶ τὸ ταλαίπωρον ἔνεστιν
415 ἐν τῇ ψυχῇ, καὶ μὴ κάμνεις μῆθ' ἐστὼς μήτε βαδίζων,
μήτε ῥιγῶν ἄχθει λίαν μῆτ' ἀριστᾶν ἐπιθυμεῖς,
οἴνου τ' ἀπέχει καὶ γυμνασίων καὶ τῶν ἄλλων ἀνοήτων,
καὶ βέλτιστον τοῦτο νομίζεις, ὅπερ εἰκὸς δεξιὸν ἄνδρα,
νικᾶν πράττων καὶ βουλευῶν καὶ τῇ γλώττῃ πολεμίζων.

Aristophanes, *Wolken* 314-419

Aantekeningen

314	ἀντιβολέω + acc.	smeken
315	φθέγγομαι τοῦτο τὸ σεμνόν σεμνός μῶν ἡ ἡρῶνα τινές	spreken <i>dit slaat op het lied dat de Wolken zojuist gezongen hebben</i> plechtig toch zeker niet? <i>Hiermee geeft de spreker aan dat hij het antwoord “nee” verwacht.</i> halfgodin <i>onbepaald voornaamwoord (dus niet vragend voornaamwoord)</i>
316	ἡ νεφέλη	wolk
	ἀργός	lui
317	ἡ διάλεξις ἡ τερατεία ἡ περίλεξις ἡ κροῦσις ἡ κατάληψις	redeneerkunst vindingrijkheid breedsprakigheid scherpe tong
319	ταῦτ’ <i>bijw.</i> πεπότημαι	het weerwoord geven daarom <i>perf. met praesensbetekenis van ποτάομαι – vliegen</i>
320	λεπτολογέω ὁ καπνός	spitsvondig spreken rook
321	στενολεσχέω τὸ γνωμίδιον ἡ γνώμη νύττω + <i>dat.</i> ὁ λόγος ἀντιλογέω	muggenziften tegenargumentje <i>hier: argument</i> tegen iets inbrengen redenering tegenspreken
322	ὥστε ἔστιν	dus het is mogelijk
323	δευρί ἡ Πάρνης, Πάρνηθος	= δεῦρο-ι (T2) <i>Parnes; een bergketen ten noorden van Athene. Deze was niet zichtbaar vanuit het theater waar de opvoering plaatsvond. Blijkbaar werd het niet nodig gevonden om de fictieve wereld van het stuk direct over te planten naar de werkelijkheid van het theater.</i>
325	κάτειμι τὰ κοῖλα τὰ δασέα πλάγιος	afdalen bergkloven bosrijke hellingen aan de zijkant; <i>Socrates wijst naar een van de ingangen van het theater waardoor het koor de orchestra betreedt</i>

326	τί τὸ χρῆμα; ὡς ἢ εἴσοδος	wat is er aan de hand? want ingang; <i>hiermee verwijst Socrates naar een van de twee ingangen van het theater; normaal wordt deze ingang πάροδος genoemd</i>
	οὕτως	zo (<i>hiermee geeft Strepsiades aan dat hij heel scherp tuurt om te zien wat Socrates hem wil laten zien</i>)
327	λημάω ἢ κολοκύντη	tranende ogen hebben pompoen; <i>hiermee bedoelt Socrates heel grote tranen</i>
328	νή + acc. ἔγωγε	bij (<i>in een aanroep</i>) ík (<i>het achtervoegsel γε geeft extra nadruk aan het persoonlijk voornaamwoord</i>); T5
329	πολυτίμητος (2) ἦδεις νομίζω	zeer geëerd = ἦδησθα geloven
330	μά + acc. ἢ ὀμίχλη	bij (<i>in een aanroep</i>) mist
332	Thurii	<i>een Griekse stad in Zuid-Italië. Deze stad was vanuit Athene en andere steden gesticht rond 444 v. Chr. Bij de stichting van een stad werden altijd veelvuldig orakels geraadpleegd.</i>
333	onyx dithyrambe	<i>een soort halfedelsteen</i> <i>door een koor gezongen lied ter ere van een god</i>
337	Typho	<i>een mythische reus met honderd koppen</i>
339	barracuda	<i>een soort vis</i>
340	διὰ μέντοι τάσδ’	<i>vul hierbij in gedachten aan: hebben ze dat lekkers gekregen (namelijk de in de vorige verzen genoemde vis en vogels)</i> <i>dit slaat op de Wolken</i>
	τάσδ’ τί παθοῦσαι	waarom in vredesnaam
341	εἷξασι	= ἐοίκασι
342	ἐκεῖναι	<i>hiermee doelt Strepsiades op de gewone wolken, waaraan hij gewend is</i>
342b	τινές	<i>onbepaald voornaamwoord (dus niet vragend voornaamwoord)</i>
343	εἷξασι τὸ ἔριον ἐρίοισιν πεπταμένοισιν	<i>zie regel 341</i> wol T1
344	πεπταμένος κούχῃ ὀτιοῦν	<i>ptc. perf. med. van πετάννυμι</i> = καὶ οὐχὶ (T4) een beetje

	αὐται δὲ ῥίνας ἔχουσιν	<i>het is niet duidelijk wat hiervan de grap is</i>
345	ἄττα	= ἄτινα, <i>nom./acc. onz. mv. van ὅστις</i>
347	ἢ πάρδαλις νῆ Δί' ἔγωγε	panter <i>vul als persoonsvorm aan: εἶδον (zie ook T5)</i>
	ἔγωγε εἶτα τί τοῦτο;	<i>zie aantekening regel 328</i> <i>vul als persoonsvorm in de vertaling aan: heeft dat te betekenen</i>
348	γίγνονται πάνθ' ὅτι	<i>vul als onderwerp aan: αἱ Νεφέλαι</i> <i>hoewel ὅτι ev. is, fungeert het als relativum bij πάνθ', dat in het meervoud staat; ὅτι is nom./acc. onz. ev. van ὅστις</i>
	κᾶτ' ἦν κομήτης	= καὶ εἶτα = εἰ ἄν lang haar dragend
349	λάσιος ὁ Ξενόφαντος	ruig behaard Xenophantus; <i>achter "de zoon van Xenophantus" zou een zekere Hieronymus schuilgaan, een dichter van dithyramben en tragedies; hij stond bekend als pederast</i>
350	εἰκάζω + <i>dat.</i> ἦκασαν	doen lijken op; <i>Centaurs stonden bekend om hun wellust, zowel in heteroseksueel als in homoseksueel opzicht</i> <i>gnomische aor., die een algemeen geldige uitspraak uitdrukt; vertaal als praes.</i>
351	αὐτάς γάρ ἦν ὁ ἄρπαξ, ἄρπαγος τὰ δημόσια ὁ Σίμων	= ἐαυτάς <i>geeft de overgang naar een nieuw punt aan; vertaal: Goed, en</i> = εἰ ἄν rover overheidsgeld Simon; <i>ook elders wordt een Simon genoemd als dief van staatsgeld en pleger van meineed</i>
	τί (voor δρῶσιν)	<i>dit τί herhaalt τί aan het begin van de zin; omdat de bijzin ἦν t/m Σίμωνα de met het eerste τί begonnen hoofdzin onderbreekt, wordt τί herhaald na de bijzin, waar de hoofdzin opnieuw start</i> <i>gnomische aor.; vertaal als praes.</i>
352	ἐγένοντο	daarom
353	ταῦτ', ταῦτα <i>bijw.</i> ὁ Κλεώνυμος	Cleonymus; <i>ook in andere komedies noemt Aristophanes deze man en</i>

	ὁ ρίψασπις	<i>beschuldigt hij hem van lafheid; zie volgende aantekening</i> schildweggooier; <i>wanneer een soldaat op de vlucht sloeg, gooide hij zijn schild weg om des te sneller te kunnen wegrennen; dit gold als een enorme schande</i>
355	ὁ Κλεισθένης, -θένους	<i>deze man stond bekend als heel verwijfd</i>
356	εἶπερ τινὶ κάλλῳ	als jullie dat ooit voor iemand anders gedaan hebben
357	οὐρανομήκης κάμοι ἢ παμβασίλεια	hemelhoog = καὶ ἐμοὶ (T4) edele koningin
358	παλαιογένης ὁ θηρατῆς φιλόμουσος	lang geleden geboren jager door de muzen bemind
359	σύ λεπτός ὁ λῆρος	<i>het koor richt zich nu tot Socrates</i> spitsvondig kletspraat
360	ὑπακούω + <i>dat.</i> νῦν ὁ μετεωροσοφίστης	aandacht besteden aan <i>hier bijv. bep.</i> zweverige sofist
361	Πρόδικος τῷ μὲν ... σοὶ δέ	<i>dit is een van de bekendste sofisten</i> <i>dit is een variant van de constructie ὁ μὲν ... ὁ δέ; τῷ μὲν slaat op Prodicus, σοὶ δέ verwijst naar de in regel 359 genoemde σύ (= Socrates)</i>
362	βρενθύομαι ταῖσιν τῶφθαλμῷ	trots rondlopen T1 = τῷ ὀφθαλμῷ, de beide ogen; <i>de vorm is dualis (= tweenvoud) nom./acc.</i>
363	παραβάλλω κάνυπόδητος ἀνυπόδητος κάφ' ἐπί + <i>dat.</i>	naar opzij richten = καὶ ἀνυπόδητος (T4) blootsvoets = καὶ ἐφ' in het belang van
364	σεμνοπροσωπέω τοῦ φθέγματος τερατώδης	arrogant kijken <i>gen. van uitroep; vertaal: wat een ...</i> wonderbaarlijk
365	τάλλα ὁ φλύαρος	= τὰ ἄλλα kletskoek
366	Οὐλύμπιος οὐ μή + <i>ind. fut.</i> ληρέω	= ὁ Ὀλύμπιος (T4) <i>drukt een heel sterk verbod uit; vertaal: houd toch alsjeblieft op met ...</i> kletsen

368	ὔω τουτί ἀπόφηναι	laten regenen (<i>ook in r. 370</i>) = τουτο-ί (<i>zie T2</i>) <i>imperat. aor. med.</i>
369	τὸ σημεῖον	bewijs
370	ὔοντ'	= ὔοντα; <i>acc. mann. ev.</i> ; <i>vul aan: τὸν Δία</i>
371	χρῆν αιθρίας ἢ αἰθρία ἀποδημέω	<i>irrealis; vul in gedachten bij deze regel als voorwaardelijke bijzin aan: "als jij gelijk zou hebben"</i> <i>vul aan: οὔσης</i> heldere hemel buiten de stad verblijven
372	νυνί προσφύω + <i>dat.</i>	zojuist (<i>bijv. bep. bij τῷ λόγῳ</i>) toevoegen aan
373	ὁ κόσκιος οὐρέω	zeef plassen
374	βροντάω τετραμαίνω	donderen = τρέμω
375	κυλίνδομαι τῷ	rondtollen = τίνι
376	ἐμπλησθῶσι κἀναγκασθῶσι φέρομαι	<i>aor. pas. van ἐμπίμπλημι + gen. – vullen met</i> = καὶ ἀναγκασθῶσι zich snel bewegen
377	κατακρίνναμαι ὁ ὄμβρος	naar beneden hangen regen
378	παταγέω	knetteren
380	ὁ δῖνος τουτί	draaikolk = τοῦτο; <i>dit wijst vooruit naar de volgende regel</i>
382	λέληθα ὁ πάταγος	<i>perf. van λανθάνω</i> geknetter
383	οὐκ <i>t/m</i> φημί	<i>lees: οὐκ ἤκουσάς μου ὅτι φημί τὰς νεφέλας ὕδατος μεστὰς</i>
384	παταγέω ἢ πυκνότης, -ητος	knetteren dichtheid
385	τουτί τῷ πιστεύω + <i>acc. + dat.</i> σαυτοῦ ἔγω	= τοῦτο = τίνι iets (<i>acc.</i>) van iemand (<i>dat.</i>) geloven = σεαυτοῦ = ἐγὼ
386	ὁ ζωμός Παναθηναίους	soep <i>dat. van tijd</i>

	τὰ Παναθηναῖα	de Panathenaeën, een jaarlijks groot feest in Athene, waarbij onder andere flink gegeten en gedronken werd; ook werden er sportwedstrijden en toneelopvoeringen gehouden.
387	ταράττομαι τὴν γαστέρα ὁ κλόνος	een opgeblazen gevoel hebben <i>acc. van betrekking; vertaal:</i> in opgeblazen gevoel
388	διακορκορυγέω ποιεῖ ταράττομαι	laten knetteren vul aan als onderwerp: ὁ κλόνος opgeblazen aanvoelen; <i>het onderwerp is</i> ἡ γαστήρ
389	χῶσπερ τὸ ζωμίδιον παταγέω κέκραγε	= καὶ ὥσπερ soepje <i>zie aantekening bij regel 384</i> <i>perf. met praesensbetekenis van</i> κράζω – lawaai maken
390	ἀτρέμας <i>bijw.</i> παππάξ, παπαππάξ <i>etc.</i>	zachtjes <i>onomatopée om het geluid van een scheet aan te geven</i>
391	κάπειτ' χῶταν χέζω	= καὶ ἔπειτα = καὶ ὅταν roepen
392	βροντάω ἀπό τὸ γαστρίδιον τυννουτοῦ τυννοῦτος	donderen uitgaande van maagje = τυννούτου (T2) piepklein
393	πέπορδα ἀπέραντος	<i>perf. van</i> πέρδομαι – een wind laten onmetelijk groot
398	Kronosfestival	<i>feest ter ere van de god Kronos, de vader van Zeus; het gold als een ouderwets feest</i>
399	Simon	<i>zie aantekening bij regel 351</i>
400	Cleonymus Theorus	<i>zie aantekening bij regel 353</i> <i>ook in andere komedies noemt Aristophanes deze man in negatieve zin</i>
401	Sounion	<i>plaats in het uiterste zuidoosten van Attica, waar een vrijwel spoorloos verdwenen tempel van Athene stond; op de even verderop gelegen kaap Sounion staat de goed bewaard gebleven tempel van Poseidon</i>
404	ταύτας ξηρός μετεωρίζομαι	<i>hiermee doelt Socrates op de wolken</i> droog zich omhoog bewegen

405	κατακλήζω ἢ κύστις	opsluiten blaas; <i>hiervan maakte men in de oudheid ballen om mee te spelen</i>
406	φυσάω κάπειθ' σοβαρός	opblazen = καὶ ἔπειτα snel
407	ἢ πυκνότης ὁ ροῖβδος ἢ ρύμη	samenpersing gesuis snelle beweging
408	κατακαίω ἀτεχνῶς τουτὶ τὰ Διάσια	verbranden precies = τοῦτο <i>de Diasia; een feest waarbij veel familieleden en vrienden bij elkaar kwamen om samen te eten en te drinken</i>
409	ὀπτάω κάτ' σχάω ἀμελέω	bakken = καὶ εἶτα een snee maken onoplettend zijn
410	φυσάω διαλακέω	opblazen openbarsten
410-411	αὐτὸ τὸ φθαλμῶ	<i>tweevoud (dualis); vertaal als αὐτοὺς τοὺς ὀφθαλμοὺς</i>
411	προστιλάω κατέκαυσα	bevuilden <i>aor. van κατακαίω (zie aantekening bij r. 407)</i>
414	ὁ φροντιστής ταλαίπωρος	denker volhardend
416	ρίγέω ἄχθομαι ἀριστάω	het koud hebben het erg vinden ontbijten
418	ὅπερ εἰκὸς δεξιὸν ἄνδρα δεξιός	<i>vul aan: βέλτιστον νομίζειν</i> slim